

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

עשר בשביל שתתעשר

(ט' א') ואמר רבי יוחנן: מאי דכתיב¹ "עֶשֶׂר תַּעֲשֹׂר"? עשר בשביל שתתעשר.

אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש, אמר ליה: אימא לי פסוקיך!

אמר ליה: "עֶשֶׂר תַּעֲשֹׂר".

אמר ליה: ומאי עשר תעשר?

אמר ליה: עשר בשביל שתתעשר.

אמר ליה (ינוקא): מנא לך?

אמר ליה: זיל נסי.

אמר ליה: ומי שרי לנסוייה להקדוש ברוך הוא? והכתיב² "לא תִּנְסֶוּ אֶת ה'!"

אמר ליה: הכי אמר רבי הושעיא: חוץ מזו, שנאמר³ "הֲבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֹׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וַיְהִי טָרֶף בְּבֵיתִי וּבְחֻנּוֹנֵי נָא בְּזֹאת אָמַר ה' צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקְתִּי לָכֶם בָּרָקָה עַד בְּלֵי דִי".

מאי עד בלי די? אמר רמי בר חמא אמר רב: עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.

אמר ליה: אי הות מטי התם להאי פסוקא, לא הוית צריכנא לך ולהושעיא רבך.

ותו אשכחיה רבי יוחנן לינוקיה דריש לקיש דיתיב ואמר "אֲנִלְתָּ אֲדָם תִּסְלַף דְּרָכּוֹ וְעַל ה' יִזְעַף לְבוֹ".⁴ יתיב רבי יוחנן וקא מתמה. אמר: מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא? אמר ליה: אטו הא מי לא רמיזי? והכתיב⁵ "וַיֵּצֵא לָבָם וַיַּחְדְּדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לְאֹמֵר מֶה זֹאת עֲשֵׂה אֱלֹהִים לָנוּ".

דל עיניה וחזא ביה. אתיא אימיה אפיקתיה, אמרה ליה: תא מקמיה, דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך.

¹ דברים, פר' ראה, יד, כב.

² דברים, פר' ואתחנן, ו, טז.

³ מלאכי ג, י.

⁴ משלי יט, ג.

⁵ בראשית, פר' מקץ, מב, כח.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

תוקף חיוב מעשר כספים: כתבו **תוספות** בשם **הספרי**⁶ שכשם שיש לעשר את התבואה, כך יש לעשר כל שאר רווחים.⁷ מפשטות דבריהם נראה שזו דרשה גמורה. את דברי **המדרש** הביא גם **רבינו בחיי**. מדברי **הרמב"ם**, **המאירי**, ו**הטור** שכתבו שנתנית מעשר לצדקה זוהי מידה בינונית, משמע שאינו חיוב גמור. ו**מהר"ם ורא"ש** כתבו שמעשר כספים הינו מנהג שנהגו ישראל. **המהרי"ל** כתב שחיוב המעשר מדרבנן. ו**השו"ע** הביא דברי **הרמב"ם**.⁸

לאיזה צורך ניתן לתרום מעשר כספים: **מהר"ם ומהרי"ל** פסקו שכספי מעשר מיועדים דווקא לעניים, ולא לצרכי מצוה אחרים. וכן פסק **הרמ"א**.⁹

שימוש בכספי מעשר לדברים שבחובה: **מהרי"ל** כתב, שאין אפשרות להשתמש במעות מעשר לצורך 'מתנות לאביונים',¹⁰ אך התיר לתת את המינימום מממונו, ולהוסיף ממעות מעשר.¹¹

במה מותר לנסות את ה': דעת **רבי יהודה החסיד ורבינו יונה**, שההיתר נאמר על מעשר כספים. **ספר הבתים ורבינו בחיי** נקטו שמותר לנסות את ה' גם במצות צדקה.¹² **המאירי** כתב שאף במעשר אין היתר לנסות את ה'. וכוונת הגמרא היא שבהבטחה זו האדם יכול להיות בטוח שתתרחש.¹³ **הב"י** כתב שמשמע שרק במעשר מותר לנסות את ה'.¹⁴ **הרמ"א** כתב בסתמא שמותר בכל ענייני צדקה, ובשם יש אומרים הביא את דברי **הב"י**.¹⁵

לא תנסו את ה': **רס"ג** הגדיר שאסור לבחון את הבורא האם יכול לעשות דבר מסוים. אך התיר לבדוק האם יש לו אצל הבורא מעלה יתירה.¹⁶ **הרמב"ם** הגדיר שאסור להרהר אחר נביא שהתברר כנביא אמת ואחר נבואתו האם הם אמיתיים.

⁶ אין ידוע לנו מקורו של מדרש זה. אולם מדרש דומה מובא במדרשים מקבילים. תנחומא (פרשת ראה): עשר בשביל שתתעשר, עד שלא תתחסר, רמז למפרשי ימים, להוציא אחד מעשרה לעמילי תורה. פסיקתא רבתי (פרק כה): עשר תעשר את כל, מהו את כל אפילו ממונך. והתוספות בהדר זקנים (בראשית כח, כב) הביאו מדרש נוסף: יעקב תקן להם לתת מעשר מן הממון. תשב"ץ קטן (סי' תצז) כתב: במדרש יש עשר תעשר לרבות מעשר כספים.

⁷ וכן משמע מדברי האור זרוע (הלכות צדקה סי' יג) שלאחר שהביא את הגמרא כתב: "למדנו שמצוה לאדם לעשר את ממונו", וכך הבין מדבריו ה'חפץ חיים' בספרו 'אהבת חסד' (חלק ב פרק יח).

⁸ יו"ד רמט, א. ור' ערוך השולחן שדן בדברים, וכתב (סעי' ה), ולפי מה שבררנו, הדבר מוכרע כדעת הגדולים הסוברים דמעשר כספים אין להם שום עיקר מן התורה (ב"ח, סוס"י שלא ותשובת 'פני יהושע', סי' סב) וכו', עיי"ש. מקורות: תוספות (תענית ט' א', ד"ה עשר). רבינו בחיי (על התורה פרשת ראה יד, כג). צדה לדרך (מאמר א כלל ד פרק ו). רמב"ם (מתנות עניים ז,ה). מאירי (בבא בתרא ט' א'). מהר"ם (שו"ת, דפוס פראג סי' עד). מהרי"ל (שו"ת סי' נד).

⁹ יו"ד רמט, א. מקורות: ור' מש"כ בצוואת רבי יהודה בן הרא"ש (נדפסה בסוף שו"ת זכרון יהודה, אות ה) בשם אביו הרא"ש, להפריש אחד מכל עשרה לגבוה 'לצדקה לצורך מצוה'. מהר"ם (שו"ת דפוס פראג סי' עד). מהרי"ל (מנהגים, הלכות ראש השנה סי' ג).

¹⁰ כיון דתקנתא דרבנן היא הוי דבר שבחובה ונמצא זה פורע חובו ממעשרו ואין לו בו אלא טובת הנאה. מהרי"ל.

¹¹ והו"ד במשנ"ב (ה'ל' פורים, תרצד, א, ס"ק ג). מקורות: מהרי"ל (שו"ת סי' נו אות ז).

¹² וכך נראה גם מדברי האור זרוע (הלכות צדקה סי' יג).

¹³ אולם לפני כן כתב כי גם במקרה זה יתכן והשכר לא יבוא אם 'יתגלגלו לו חובות מצד אחר'.

¹⁴ אך לא ביאר האם כוונתו למעשר כספים או למעשר עני.

¹⁵ יו"ד רמז, ד. מקורות: רבי יהודה החסיד (ספר חסידים סי' קמד). רבינו יונה (ספר היראה). ספר הבתים (ספר המצוה אזהרות מצוה סד). טור (יו"ד רמז). רבינו בחיי (על התורה מובא לפרשת כי תבוא). מאירי (ט, א).

¹⁶ והשני בחינת האדם ענינו אצל הבורא, היש לו אצלו מעלה יתירה אם לא, אחר שהוא מודה שהוא יכול על המעשה ההוא, וזה מותר

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

החינוך ביאר כי אסור להסתפק האם יתקיימו העונשים והטובות שהנביא הבטיח.¹⁷ **יראים, סמ"ג, וסמ"ק** ביארו, שאסור לבדוק האם עשיית המצוה מביאה לאדם הצלחה. וההיתר שהובא במעשר, הינו יוצא דופן. **הרמב"ן** ביאר כי האיסור כולל לנסות את ה' האם הוא יכול לעשות נסים, וכן האם מי שעושה את מצוות ה' מצליח.¹⁸ **הכוזרי וחובות הלבבות** כתבו, על פי הירושלמי שהאיסור הוא לסמוך על הנס.¹⁹

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות צדקה, סימן רמז)

ד. הַצְדָּקָה דוֹחָה אֶת הַגְּזֵרוֹת הַקְּשׁוֹת, וּבִרְעֵב תִּצְלֵל מִמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאֲרַע לְצַרְפִּית. **הגה:** והיא מעשרת, ואסור לנסות הקב"ה כי אם בְּדָבָר זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַחֲנוּנֵי נָא בְּזֹאת וגו' (מלאכי ג, י). (טור מגמרא פ"ק דתענית). ויש אומרים דוקא בנתינת מעשר מתר לנסות הקב"ה, אבל לא בשאר צדקה (בית יוסף דרך משמע מש"ס שם).

(יו"ד, הלכות צדקה, סימן רמז)

א. שְׁעוֹר נְתִינָתָהּ, אִם יָדוּ מִשְׁגָּת, יִתֵּן כְּפִי צָרָה הָעֲנִיִּים. וְאִם אֵין יָדוּ מִשְׁגָּת כָּל כָּף, יִתֵּן עַד חֲמֵשׁ נֶכְסֵיו, מִצָּוָה מִן הַמִּבְחָר; וְאַחַד מִעֲשָׂרָהּ, מִדָּה בִּינּוֹנִית; פְּחוֹת מִכָּאן, עֵין רָעָה. וְחֲמֵשׁ זֶה שֶׁאֲמַרו, שֶׁנָּה רֵאשׁוֹנָה מִהֶקְרָן, מִכָּאן וְאֵילָךְ חֲמֵשׁ שְׁהָרוּיִחַ בְּכָל שָׁנָה. **הגה:** ואל יבזבז אדם יותר מחמש, שלא יצטרך לבריות. (בית יוסף בשם הגמרא פ' נערה שנתפתתה) ודוקא כל מי חיי, אבל בשעת מותו יכול אדם לתן צדקה כל מה שירצה (ג"ז שם פ' מציאת האשה ומיתי לה רי"ף ורא"ש ור"ן ומרדכי). ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה, רק יתננו לעניים. (מהרי"ל הל' ראש השנה).

כאשר אמר בגדעון (שופטים ו, לו) ויאמר גדעון אל האלהים אם ישך מושיע בידי את ישראל אנסה נא רק הפעם בגזה וגו' והוא כמו שאמרו בחנוני נא בזאת. רס"ג.

¹⁷ ובמקום אחר (מצוה שצה) כתב שהאיסור 'לחשוב בלבבו ולומר אנסה אם ייטיב השם לי בהתעסקי במצותיו'.

¹⁸ כי אחרי שנתאמת אצלם באותות ובמופתים כי משה נביא השם ודבר ה' בפיהו אמת, אין ראוי לעשות עוד שום דבר לנסיון, והעושה כן איננו מנסה הנביא רק השם יתברך הוא מנסה לדעת היד ה' תקצר. ולכך אסר לדורות לנסות התורה או הנביאים, כי אין ראוי לעבוד השם על דרך הסתפק או שאלת מופת ונסיון, כי אין רצון השם לעשות נסים לכל אדם ובכל עת, ואין ראוי לעבדו על מנת לקבל פרס, אלא אולי ימצא בעבודתו ולכתו בדרכי התורה צער ואסון וראוי שיקבל הכל במשפט צדק. רמב"ן.

¹⁹ מקורות: רס"ג (האמונות והדעות מאמר ז). רמב"ם (ספר המצוות ל"ת סד; יסודי התורה י,ה). ור' ספר הבתים (ספר מצוה אזהרה סד). ספר החינוך (מצוה תכז). יראים (ס' שסא). סמ"ג (ל"ת ד). סמ"ק (ס' יח). רמב"ן (על התורה דברים ו,טז). כוזרי (מאמר חמישי אות כ ואות כג). חובות הלבבות (שער הבטחון פרק ד). מאירי (ט' א'). ור' רבינו יונה (לנסות אם תצליח דרכו - שערי תשובה ג,ל. לסמוך על הנס - פירוש על מסכת אבות ה,ה).